

DỰ ÁN HỆ THỐNG THỦY LỢI CÁI LỚN – CÁI BÉ GIAI ĐOẠN 1 MỘT NĂM SAU LỄ KHÁNH THÀNH

Nguyễn Ngọc Trânⁱ

Tóm tắt. Thực tế trên địa bàn chỉ ra rằng Dự án đã được khánh thành ngày 05.03.2022, cách đây gần một năm chưa thực sự hoàn thành. Bài viết nêu lên bốn nhận xét và kiến nghị.

1. Một vấn đề mấu chốt vẫn chưa được Bộ NNvPTNT làm sáng tỏ

“*Dự án Hệ thống Thủy Lợi Cái Lớn – Cái Bé, giai đoạn 1*” đã được long trọng khánh thành ngày 05/03/2022. Sắp tròn một năm nhưng một câu hỏi vẫn chưa được Bộ NNvPTNT trả lời một cách tường minh. *Khánh thành* là tuyên bố và mừng hoàn thành (một dự án, công trình). Vậy Bộ đã tổ chức mừng hoàn thành gì? *Dự án Hệ thống Thủy Lợi Cái Lớn – Cái Bé, giai đoạn 1* như trong Giấy Mời, hay *Dự án Đầu tư xây dựng công trình hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1* đã được Bộ phê duyệt trong Quyết định số 5078/QĐ-BNN-XD ngày 25/12/2018?

Sự mập mờ này thể hiện ngay trong Quyết định 5087 phê duyệt *Dự án Đầu tư xây dựng công trình hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1* với tên Dự án, tại Điều 1, khoản 1, là *Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé, giai đoạn 1*.

Sự mập mờ này có hệ lụy rất lớn về *thời gian thực hiện* (sẽ có bao nhiêu giai đoạn, khi nào hoàn thành) và *tổng vốn đầu tư* cho Dự án HTTL CL-CB khi đó là bao nhiêu.

Phải làm rõ sớm nhất có thể, dù đã muộn, vì *sự mập mờ* này dường như thể hiện một kiểu cách làm: “*cứ thực hiện cho xong phần công trình, mọi chuyện khác tính sau một khi dự án đã vào ngân*”, cho dù tính khả thi của dự án tùy thuộc vào “các chuyện khác” đó, không cần biết dự án sẽ kéo dài bao lâu, tác động lên môi trường ra sao, tổng vốn đầu tư cho đến khi xong là bao nhiêu, vì lao đã phóng ắt phải theo. Một cách làm trái với *nguyên tắc quản lý nhà nước tốt*, đòi hỏi *sự minh bạch* và *trách nhiệm giải trình*.

2. Khúc dạo đầu cho một điệp khúc quen thuộc

Giữa lúc câu hỏi mấu chốt về Dự án còn chưa được Bộ trả lời một cách rõ ràng, thì chỉ một tuần sau lễ khánh thành, đã xuất hiện trên mạng một bài báo đăng tải ý kiến của vị Chủ nhiệm lập Dự án¹ trong đó có ba ý chính dưới đây:

(A) “Theo quy trình vận hành tạm thời hệ thống công trình thủy lợi Cái Lớn - Cái Bé của Bộ NN-PTNT ban hành, công trình này được vận hành thử nghiệm trong 2 năm, sau đó sẽ xem xét sửa đổi, bổ sung và phê duyệt quy trình vận hành chính thức”;

¹ [‘Siêu’ công thủy lợi lớn nhất Việt Nam và những điều không ngờ đến \(thanhnien.vn\)](https://thanhnien.vn), 12/03/2022, Đình Tuyên.

(B) “Tuy nhiên, sẽ có những tác động nhất định bởi công trình này mang tính tổng thể để kiểm soát nguồn nước chung, còn để phát huy dự án này cần phải có những công trình bên trong vùng dự án để phục vụ cho từng vùng sản xuất”;

(C) “Dựa trên giải pháp tổng thể từ dự án địa phương cần phải chuyển đổi sản xuất cho phù hợp với hệ thống này. Quá trình vận hành cũng sẽ ít nhiều phát sinh những mâu thuẫn khi khu vực này cần nước ngọt, nơi kia lại cần nước mặn... Để giải quyết những vấn đề này, giai đoạn sắp tới phải có một quy trình vận hành thực sự linh hoạt”.

Cần quan tâm đến ba ý trên bởi các lẽ:

(a) *Tại sao phải thử nghiệm thêm khi mà công việc này đáng lý đã phải làm trong giai đoạn soạn báo cáo khả thi* để được đánh giá tác động môi trường và để dự án được phê duyệt. Vì chưa lường hết tác động của việc đóng cống, hay vì chưa tìm được một quy trình vận hành các cống cho phép thực hiện *Mục tiêu và Nhiệm vụ* của Dự án, đặc biệt trong việc kết nối vận hành hai cống Cái Lớn, Cái Bé hài hòa với vận hành hàng trăm cống mà ngành thủy lợi đã xây dựng trong những năm 1990, 2000 ở đồng lũ kín Tây sông Hậu? Có thể vì cả hai.

(b) Năm 2018, để thuyết minh sự cần thiết xây dựng hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé, Báo cáo của Dự án đã 11 lần đưa ra lập luận vì *đầu tư chưa/không đồng bộ*, và 7 lần viện dẫn *cần đầu tư hoàn chỉnh*. Lập luận trong Đoạn (B) giống như hai giọt nước với lập luận “*đầu tư phải đồng bộ, phải hoàn chỉnh*” đã từng được đưa ra. Nghĩa là *cần đầu tư tiếp nếu muốn đạt được Mục tiêu và Nhiệm vụ* đề ra cho Dự án!

(c) “*Giai đoạn sắp tới*” chắc chắn phải sau giai đoạn 1 trên nguyên tắc đã hoàn thành. “*Phải có một quy trình vận hành thực sự linh hoạt*”? “*Thực sự linh hoạt*” là như thế nào? Ai có trách nhiệm xây dựng *quy trình vận hành thực sự linh hoạt* này, và nhất là *khi nào xong*, giả thiết rằng quy trình vận hành đó tồn tại và khả thi?

Từ (C) chúng ta được dẫn về (A). Vòng tròn A-B-C được khép kín nhưng *thời gian hoàn thành và tổng vốn đầu tư cho Dự án thì để ngỏ*².

3. Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé đã thực sự hoàn thành?

Công văn phúc đáp số 3710/BNN-TCTL ngày 10/06/2022 của Bộ NN&PTNT gửi tác giả (và Văn phòng Chính phủ để báo cáo Thủ tướng Chính phủ) viết:

(1) “Giai đoạn 1 của Dự án bao gồm xây dựng cống Cái Lớn, Cái Bé, đề nối cống Cái Lớn, cống Cái Bé với Quốc lộ 61, cống âu Xẻo Rô; mô hình sinh kế và các hoạt động phi công trình trên địa bàn tỉnh Kiên Giang và Hậu Giang, đã hoàn thành trước ngày 31/12/2021” (trang 2).

(2) “Tổng mức đầu tư của Dự án theo QĐ số 5078/QĐ-BNN-XD ngày 25/12/2018 là 3309,5 tỷ đồng. Tổng kinh phí thực tế thực hiện là 3190 tỷ đồng, giảm 119 tỷ đồng” (trang 2).

² “*Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1, Vấn đề và bài học*” bài viết mà tác giả đã gửi đến Chủ tịch Nước, Thủ tướng Chính phủ, Chủ tịch Quốc hội, Bộ Nông nghiệp và Phát triển nông thôn, và các báo ngày 19/04/2022.

(3) “Quy trình vận hành tạm thời hệ thống công trình thủy lợi CL-CB là hai năm, tương ứng với 02 chu trình thử nghiệm” (trang 3). Công văn trả lời cho biết “đã sử dụng mô hình toán mô phỏng, tính toán thủy văn, thủy lực ...”. Xin ghi nhận và xin được nhắc rằng thử nghiệm, chạy mô hình toán mà không am tường thực tế, không nắm quy luật được ví không khác gì chơi games trên máy tính.

(4) Bộ khẳng định rằng “Dự án đã hoàn thành trước ngày 31/12/2021” mặc dù thực tế dưới đây đã xảy ra tháng 11/2021 mà Bộ không thể không biết!

+ Trong mùa khô năm 2021-2022, vào đầu tháng 11/2021 và tháng 01/2022, khi vận hành hai đợt đóng các cửa cống Cái Lớn và cống Cái Bé đã xảy ra tình trạng dềnh nước phía hạ lưu các cống, dẫn đến tình trạng nước tràn bờ, gây ngập đường sá, ruộng vườn và nhà dân, như có thể thấy qua một số hình dưới đây.

Một số hình ảnh ngập trong hai đợt vận hành hệ thống cống
Cái Lớn – Cái Bé đầu tháng 11/2021 và đầu tháng 1/2022.
Nguồn: Viện Quy hoạch Thủy lợi Miền Nam

Hình 7. Ngập và nguy cơ ngập nhà ven sông Cái Lớn – đoạn từ cầu Cái Lớn vào cống Cái Lớn (Chụp lúc 5h30 sáng 8/11/2021)

Hình 9. Thuộc nước tại cống Xẻo Rô (1,08 m lúc 6h40 sáng 9/11/2021) và mực nước trên sông Xẻo Rô so với nền nhà dân đóng 7/11 cửa ở cống Cái Lớn và 1/2 cửa ở cống Cái Bé

Hình 6. Ngập và nguy cơ ngập nhà ven kênh Xẻo Rô – đoạn từ cầu Xẻo Rô ra sông Cái Lớn và thuộc nước tại cống Xẻo Rô (1,23 m lúc 5h43 sáng)

Hình 8. Ngập và nguy cơ ngập đường và nhà ven sông Cái Bé – đoạn từ cầu Cái Bé đi Tà Niên (Chụp lúc 6h00 sáng 8/11/2021)

Hình 10. Ngập và nguy cơ ngập đường và nhà ven sông Cái Lớn – đoạn từ cầu Cái Lớn vào cống Cái Lớn (Chụp lúc 4h00 sáng 4/01/2022).

20 tuyến đường/đê về hạ lưu hai cống Cái Lớn, Cái Bé cần được nâng cao vượt mức dềnh nước tháng 11/2022 (39,6 km)

Tình trạng dềnh nước, ngập đường, ruộng vườn và nhà dân khi đóng cống tại các thời điểm nói trên không được đề cập trong công văn trả lời ngày 10/06/2022, và cũng không có trong báo cáo chính thức trong Lễ khánh thành Dự án ngày 05/03/2022.

Đương nhiên kiến nghị chi thêm một khoảng kinh phí được khái toán gần 98 tỷ VNĐ để nâng cao 39,6 km các tuyến đường/đê dọc sông Cái Lớn và Cái Bé đã không được đề cập đến.

+ Trên địa bàn của công trình, ở xã Bình An Huyện Châu Thành (Kiên Giang) cũng đã chịu cảnh ngập vào mùa mưa 2022 trong đợt triều cường tháng 7. Vụ việc đã xảy ra sau thời điểm công văn trả lời và sau lễ khánh thành, nhưng không thể không đề cập vì không xa lạ với hai cống Cái Lớn, Cái Bé. Hình ảnh ngập đường, nhà dân ruộng vườn có thể thấy trong phóng sự của Đài PTTH Kiên Giang ngày 12/07/2022.

(5) “Theo đánh giá của các địa phương trong vùng hưởng lợi, các công trình đã đáp ứng tương đối tốt nhiệm vụ chính của Dự án” (trang 3).

Sử dụng các cụm từ “tương đối tốt”, “nhiệm vụ chính” phải chăng Bộ thừa nhận rằng mặc dù đã được khánh thành, *Dự án Đầu tư xây dựng công trình hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1* đang còn không ít bất cập, mà vận hành thử nghiệm đồng thời với giải quyết hậu quả ngập lụt từ dềnh nước do đóng cống là một. Và có lẽ vì vậy cho đến thời điểm hiện tại các địa phương trong vùng dự án chưa thể cùng nhau phân vùng cho sản xuất nông, thủy sản phù hợp với các hệ sinh thái ngọt, lợ, mặn³.

Trong tình hình như vậy, các cụm từ “tương đối tốt”, “nhiệm vụ chính” phải chăng còn hàm ý *cần đầu tư tiếp* thì *Dự án mới có thể đạt được Mục tiêu và Nhiệm vụ đã được phê duyệt?*

4. Nhận xét và Kiến nghị

(1) Một câu hỏi nhắc lại cần được trả lời tường minh, dù muộn: Dự án đã được Bộ khánh thành ngày 05/03/2022 là dự án nào: Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1, hay Dự án Xây dựng công trình hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1? Nhưng cho dù là dự án nào thì *dự án được khánh thành chưa hoàn thành, vẫn còn đang trong giai đoạn thử nghiệm.*

(2) Công văn phúc đáp số 3710/BNN-TCTL ngày 10/06/2022 của Bộ NN&PTNT không phản ánh đúng và đủ thực tế, không đề cập đến một vấn đề lớn mang tính quy luật là dềnh nước khi đóng cống vào lúc triều cường là lúc mà mặn vào sâu nhất, dẫn đến ngập lụt trên diện khá rộng. Đề đốc phó đã có kiến nghị bổ sung vào hệ thống các công trình việc đắp/nâng cao gần 40 km tuyến đường/đê dọc hai bờ sông Cái Lớn và Cái Bé.

(3) Việc triển khai Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé đã chỉ ra ba điều mà Quốc Hội, Chính phủ, các ĐBQH cần xem xét vì tầm quan trọng của những hệ lụy của chúng:

(3.1) *Cả quy trình*, từ lập báo cáo nghiên cứu tiền khả thi, phê duyệt chủ trương đầu tư, lập báo cáo nghiên cứu khả thi, lập báo cáo ĐTM, xét duyệt và nghiệm thu

³ Theo thông tin có được từ *Hội nghị Tổng kết năm 2022 và triển khai nhiệm vụ năm 2023 của Ban Chỉ đạo phát triển nông nghiệp nông thôn vùng đồng bằng sông Cửu Long* tại Thành phố Cần Thơ ngày 30/01/2023.

ĐTM, đến phê duyệt dự án, cần làm có chất lượng, được rà soát lại chặt chẽ, tăng cường tính minh bạch, tính chịu trách nhiệm. Có như vậy mới bảo đảm vốn đầu tư công và ngân sách nhà nước được sử dụng có hiệu quả.

(3.2) Tổng Cục Thủy lợi đã đưa ra khái niệm “hoàn thành nhưng còn thử nghiệm”, sau khi xảy ra tình trạng dềnh nước khi đóng cống tháng 11/2021. Để hợp pháp hóa khái niệm và để có thể nói đã hoàn thành dự án đúng thời hạn (ngày 31/12/2021), Bộ NN&PTNT đã ban hành một văn bản pháp quy, Quyết định 4789/BNN-TCTL ngày 6/12/2021, phê duyệt quy trình vận hành tạm thời, quy định thời gian thử nghiệm, ... Khái niệm “hoàn thành nhưng còn thử nghiệm”, nếu được cho qua, sẽ được nhiều dự án khác làm theo, vì vậy cần được xem xét tính khoa học và thực tiễn, cũng như dưới góc độ ban hành các văn bản pháp quy.

(3.3) Một dự án có tổng mức đầu tư đến 3300 tỷ đồng, tác động sâu sắc đến môi trường, đến cuộc sống của cả triệu người dân mà việc triển khai chỉ “gói gọn” đóng khung trong Tổng Cục Thủy lợi⁴ liệu có bảo đảm chất lượng về mặt khoa học, tính khách quan, căn cơ và bao trùm của các giải pháp hay không?

(4) Xin kiến nghị với Ủy ban Thường vụ Quốc hội xem xét sự cần thiết giám sát Dự án Xây dựng công trình hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1 và Dự án Hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé giai đoạn 1, làm rõ những mập mờ giữa hai dự án, các giai đoạn, tổng dự toán của hai dự án, khái niệm “hoàn thành nhưng còn thử nghiệm”, ... , từ đó những bài học cần rút ra cho quản lý nhà nước nhằm nâng cao chất lượng và hiệu quả của việc sử dụng vốn đầu tư công.

Từ khóa: Dự án hệ thống thủy lợi Cái Lớn – Cái Bé, khánh thành, “hoàn thành nhưng còn thử nghiệm”, vận hành hệ thống cống, dềnh nước, ngập lụt, kiến nghị giám sát.

ⁱ Giáo sư Tiến sĩ Khoa học, Nguyên Phó Chủ nhiệm Ủy Ban Khoa học Kỹ thuật nhà nước, Nguyên Phó Chủ nhiệm Ủy Ban Đối ngoại Quốc Hội, đại biểu Quốc hội các khóa IX, X, XI.

⁴ Chủ đầu tư là Ban Quản lý Đầu tư và Xây dựng Thủy lợi 10. Cơ quan lập các báo cáo nghiên cứu tiền khả thi và khả thi là một liên danh gồm Viện Khoa học Thủy lợi Việt Nam, Viện Quy hoạch Thủy lợi Miền Nam, và Công ty cổ phần Tư vấn Xây dựng thủy lợi 2. Cơ quan lập Báo cáo ĐTM là Viện Kỹ thuật Biển, thuộc Viện Khoa học Thủy lợi Miền Nam.